

bülten

tmmob
makina mühendisleri odası

Mart 2020, Sayı 261 Ekidir

**Sanayinin Sorunları ve
Analizleri (57)**

**Kırılgan Ekonomiye
Korona Virüsü Yükü**

Kırılgan ekonomiye korona virüsü yükü

Mustafa SÖNMEZ*

Özet

Üst üste dalgalanmalar yaşayan dünya ekonomisi yakın zamanda Çin'de baş gösteren ve ardından tüm dünyaya yayılan korona virüsü, COVID-19 ile altüst oluyor. Virüsün ne boyutta can ve mal kaybına neden olacağı henüz kestirilemezken ödenecek faturayı en azda tutmak üzere alınan önlemler ise "türev riskler" doğuruyor. Suudi Arabistan ile Rusya arasında petrol üzerinden yaşanan gerilim, bunun örneği. Türkiye ise uzun zamandır ekonomide, dış politikada, iç siyasette azalmak bilmeyen bir gerilim yumağı içinde yol alırken buna bir de korona virüsün yükü eklendi. 2020'nin ilk aylarında özellikle Suriye/Rusya ittifakıyla yaşanan İdlip gerilimi, Türkiye'nin risk yumağında başat iken, bu risk unsurunun önemini görece kaybettiğine, ama tüm dünyada olduğu gibi, COVID-19'un belirleyiciliği kaptığına tanık oluyoruz.

COVID-19'a karşı etkili önlemler bulununcaya değin, virüsün ne kadar can kaybına yol açacağı konuşulduğu kadar, bu sağlık sorununun, zaten sallanan dünya ekonomisinde ne sürede ve ne kadar ekonomik kayba yol açacağı da tartışılıyor. OECD raporuna göre 2019'da yüzde 2,9 büyüyen dünya ekonomisi 2020'de yarım puan hız kaybedecek ve büyümesi yüzde 2,4'e düşecek. 2020 OECD raporu Türkiye ekonomisi için 2020'de ancak yüzde 2,7 büyüme öngörüyor. Oysa Yeni Ekonomik Program'da (YEP) 2020 için yüzde 5 büyüme hedefi belirlenmişti. Yüzde 2,7 büyüme, konulan hedefin neredeyse yansı demek ve bu, 2019'u yüzde 13,7 işsizlik oranı, 4,4 milyon işsiz ile kapamış Türkiye ekonomisi için oldukça düşük bir performans demek.

Risklerin yükselmesi ve küresel turbülansın artmasıyla borsadaki yabancı yatırımcıların üst üste çıkışlarına şahit olundu, devamında da döviz kuru yukarıyı zorladı.

Ocak başından itibaren hisse senedi ve devlet kağıtlarından çıkmaya başlayan yabancılar, özellikle Şubat'ın ikinci yarısı ve Mart ayı ilk haftasında hızla çıktılar ve 2020'nin ilk 10 haftasında yabancı çıkışları 4 milyar doları geçti. Yabancı çıkışlarının da etkisiyle, döviz 16 Mart'ta 6. 40 TL'ye kadar yükseldi. Tasarrufların dövize yönelmesi eğilimi de azalmadı, arttı. 6 Mart itibarıyla, tasarruf sahiplerinin döviz mevduatı 202 milyar dolara yaklaştı. Mart 2019'a göre dövizdeki tasarruflar 30 milyar dolara yakın arttı.

Korona virüs salgını, ihracat, taşımacılık, turizm, havacılık gibi bazı sektörlere olan baskın etkisiyle, üretimi de, tüketimi de olumsuz etkileyecek. Dolayısıyla büyümeyi de azaltıcı etki yapacak.

2019'da ekonominin tamamında görülen yüzde 1 dolayındaki büyüme, sanayi özelinde belki negatif değil ama sıfır büyümeye yakın gerçekleşti. Sanayinin 2019'u sıfır büyüme ile kapamasında son 2 yılda yaşanan yatırım gerilemesi önemli etken oldu. Sanayi yatırımlarını yansıtan makine teçhizat yatırımları 2018'de önce yüzde 7'ye yakın daraldı, 2019'da da yüzde 5,5 geriledi. 2019'un son çeyreğinde, sanayinin görece toparlandığı zaman aralığında sanayi yatırımlarında da bir kıpırdanma görüldü. Ancak, 2020'nin korona virüsü etkisi altında kalması ihtimali, bu görece toparlanmanın süreceği konusunda pek umut vermiyor.

İnsanın ve insan sağlığının her şeyin önünde tutulması gerektiğini savunarak bu tür salgına dönüşebilen hastalıklara karşı, devletlerin, uluslararası kuruluşların elbirliği ile hastalığı defetmelerini, kaynakların daha çok sağlık araştırmaları, aşı buluşları için kullanılmasını talep etmek gerekiyor.

Bu tür hastalıklara karşı, özellikle alt ve orta sınıfların bedelsiz tedavisi sağlanmalı, yanı sıra iş ve gelir güvenceleri teminat altına alınmalıdır. Yaşananlara rağmen, kâr ve sermaye birikimini aksatmamak için başvurulacak palyatif yollar teşhir edilmelidir. Benzer virüslerin, benzer hastalıkların, hastalıkları üreten bataklıkların doğru tespiti ve bunları en aza indirecek insan odaklı bir üretim sürecinin, ortamın gerçekleştirilmesini isteme, halkın bunun için örgütlenmesini sağlamak, başa gelen bu musibetlerden çıkarılacak önemli dersler olmalıdır.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

ABD Başkanı Trump'ın, bir süredir Çin'e ticari hamleleriyle sarsılan, dalgalanmalar yaşayan dünya ekonomisi, şimdi Çin'de baş gösteren ve ardından tüm dünyaya yayılan Korona Virüs, COVID-19 ile altüst oluyor. Virüsün ne boyutta can ve mal kayıplarına neden olacağı kestirilemezken ödenecek faturayı en azda tutmak üzere alınan önlemler ise "türev riskler" doğuruyor. Suudi Arabistan ile Rusya arasında petrol üzerinden yaşanan gerilim, bunun örneği. Türkiye ise uzun zamandır ekonomide, dış politikada ve iç siyasette azalmak bilmeyen bir gerilim yumağı içinde yol alırken buna bir de korona virüsün yükü eklendi. 2020'nin ilk aylarında özellikle Suriye/Rusya ittifakıyla yaşanan İdlip gerilimi, Türkiye'nin risk yumağında başat iken, bu risk unsurunun önemini

görece kaybettiğine, ama tüm dünyada olduğu gibi, COVID-19'un belirleyiciliği kaptığına tanık oluyoruz. Sağlık Bakanlığı, Türkiye'nin, korona virüs vakasına henüz rastlamamış bir ülke olduğunu uzun bir süre iddia ettiyse de, dışarıdan pek öyle algılanmadı. Hem yolcu trafiğinin hem de her tür ekonomik faaliyetin yavaşlaması, COVID-19 riskinin ülke üstünde giderek baskın olacağını ve süresi belli olmayan bir türbülansın hem dünyada hem Türkiye'de artacağını gösteriyor.

Tırmanan Riskler

Türkiye'nin risk priminin (CDS) seyrinin grafiği, ülkenin hangi ekonomik-siyasal gerilimden, ne kadar etkilendiği konusunda yeterince fikir veriyor. Çok değerli, 13 Ocak 2020'de Hazine ve Maliye

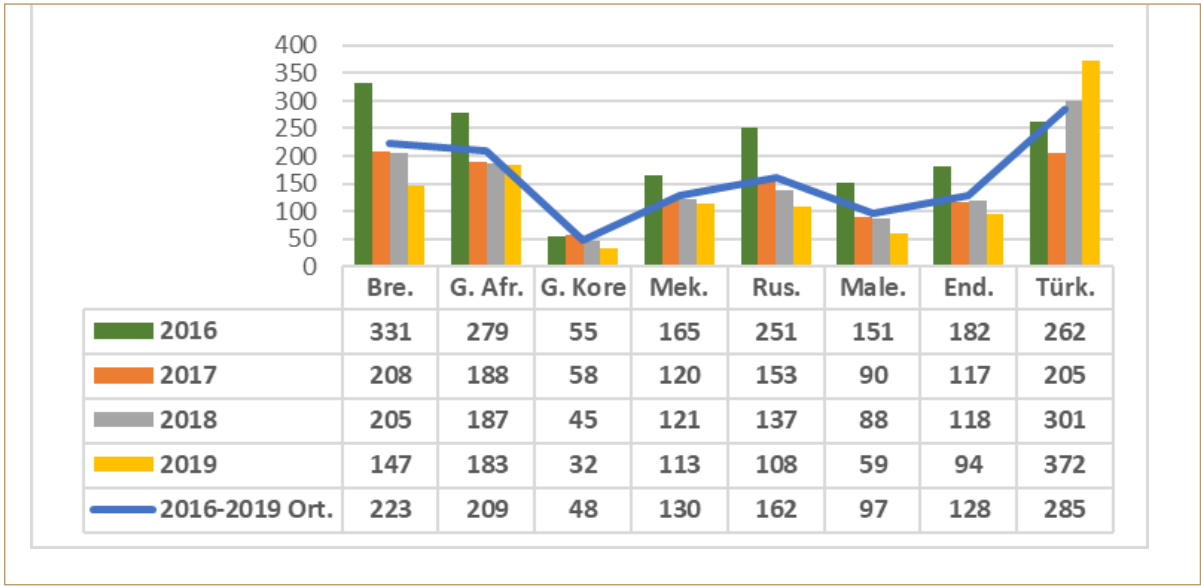
Tablo 1. 5 Yıllık CDS verileri; Yıllık ortalamalar(Reuters)

Tarih	Brezilya	G. Afrika	Hindistan	Meksika	Rusya	Malezya	Endonezya	Türkiye
2007	90	44	43	48	61	24	135	170
2008	191	241	114	169	269	140	380	302
2009	211	281	103	240	374	148	354	283
2010	122	145	75	123	163	88	166	167
2011	133	152	81	130	181	107	171	206
2012	130	160	89	120	187	107	165	210
2013	157	190	68	105	161	100	190	172
2014	173	184	50	89	323	90	152	198
2015	317	232	48	135	378	153	189	233
2016	331	279	146	165	251	151	182	262
2017	208	188	99	120	153	90	117	205
2018	205	187	80	121	137	88	118	301
2018/Ocak	147	146	80	99	113	55	81	162
2018/Aralık	205	222	80	148	153	108	138	373
2019/Mayıs	176	192	95	118	128	64	105	482
2019 Aralık	107	174	75	81	60	39	68	291
2020/Ocak	99	169	75	79	61	37	63	256
12 Mart haftası	162	259	75	137	125	79	111	385

Kaynak: Kaynak: Reuters

Bakanı Berat Albayrak, twitter üstünden yaptığı açıklamada ülke risk priminin 267 puan ile Mayıs 2018'den beri en düşük seviyeye ulaştığını söyledi ve şu ifadeleri kullandı: "Kur atağı yaşadığımız 2018 Ağustos'tan bugüne yaklaşık 320 baz puan iyileşme sağladık. 2019'da ekonomide ortaya koyduğumuz performans, ülkemize güveni artırdı. 2020'de bunu çok daha ileri taşıyacağız."

virüsün hem tüm dünyada etkisini artırması hem de Türkiye'de vakaların yaşandığının bizzat Sağlık Bakanı tarafından artık saklanmamasıydı. 11 Mart'ta ilk vakanın haberini şöyle verdi Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, "Size üzücü ama korkutucu olmayan haberi bildirmek istiyorum. Bugün akşam saatlerinde korona virüs şüphesi olan bir vatandaşımızın test sonucu pozitif çıktı. Yüksek

Grafik 1. Bazı Yükselen Çevre Ülkelerin CDS'leri 2016-2019 ve Ortalama

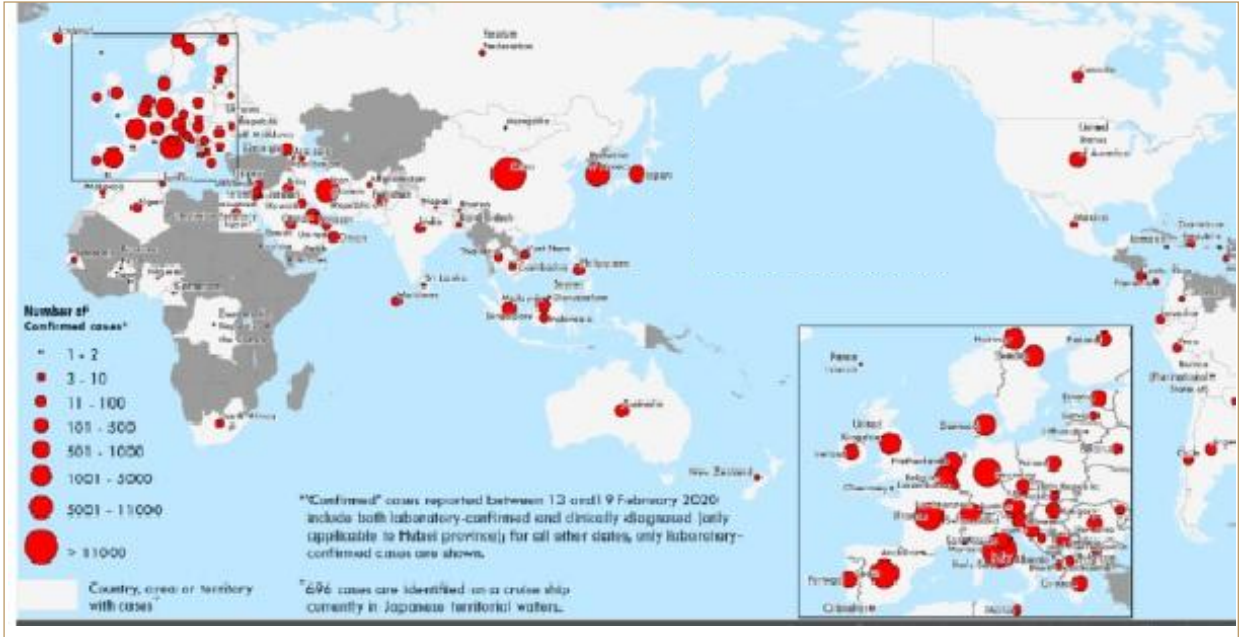
Kaynak: Reuters

Türkiye'nin risk primi Ocak ortasında 267'ye düşmüştü ama birkaç hafta içinde özellikle İdlib krizinde, 33 Türk askerinin ölümüne yol açan çatışmalarla tırmandı ve 350'ye yaklaştı. 5 Mart'ta Moskova'da yapılacak Erdoğan-Putin zirvesinin, o tarihte 343'e ulaşan Türkiye'nin risk primini, görüşme sonrası indireceği umuluyordu. Nasılsa bir uzlaşma sağlanacak, silahlar susacak ve gerilim düşeceği için yükselmiş ülke risk primi de gerileyecekti. Moskova'da gerçekleşen 5 Mart buluşması ile silahlar şimdilik sustu ama Türkiye'nin risk algısı düşmedi, 9 Mart pazartesi risk primi 390'a aşarken 13 Mart'ta 490'a kadar tırmandı.

Bu risk primi tırmanışında ana kaldıraç, korona

ateş ve öksürük şikayetinin araştırılması sonucu tanı konmuştur. Hastanın virüsü Avrupa'dan aldığı tespit edilmiştir. Hastanın virüsü Avrupa'dan aldığı tespit edilmiştir. Hasta bir erkektir ve genel durumu iyidir."

Bakan'ın bu açıklamayı yaptığı sırada, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) haber bültenleri dünyadaki korona virüs vakasının 120 bini aştığını, 4 binin üzerinde ölüm yaşandığını ve vakaların 110 ülkeye yayıldığını açıklıyordu. Bu 110 ülke arasında, komşu ülkelerde onlarca hatta bazılarında yüzlerce vaka yaşandığı açıklanırken Türkiye'den uzun süre ses-seda çıkmaması, yeterince tuhaf karşıla-

Grafik 2. Korona Virüsün Yoğunlaştığı Çin H C ve Öteki Önemli Ülkeler

Kaynak: WHO

nıyor ve ülke ile ilgili "Saydam, açık olmama" yarısını pekiştiriyordu.

Küresel Ekonomik Türbülans

COVID-19'a karşı etkili önlemler bulununcaya değin, virüsün ne kadar can kaybına yol açacağı konuşulduğu kadar, bu sağlık sorununun, zaten sallanan dünya ekonomisinde ne sürede, ne kadar ekonomik kaybı artıracığı da tartışılıyor. Bu konuda kısa adı OECD olan Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı, korona virüsten dolayı dünya ekonomisinde 2020'de yaşanabilecek küçülme konusunda öngörülerini duyurdu. OECD raporuna göre 2019'da yüzde 2,9 büyüyen dünya ekonomisi 2020'de yarım puan hız kaybedecek ve büyümesi yüzde 2,4'e düşecekti. Yüzdesel olarak yüzde 2,5'un altı büyüme, durgunluk anlamına geliyor.

OECD, "Coronavirüs: Dünya Ekonomisi Risk Altında" başlıklı Ekonomik Görünüm ara değerlendirme raporunda Çin'in üretiminin virüsün etkisiyle

azalmasının, küresel ekonomi üzerinde kendisini hissettirdiği ifade edildi ve bunun aynı zamanda küresel ekonomik görünümde belirsizliğe neden olduğu vurgulandı.

OECD, virüs salgınının 2020 yılının ilk çeyreğinde zirve noktasına ulaşması, diğer ülkelerde de ılımlı seviyede seyretmesi ve kontrol altına alınması durumunda, bunun küresel ekonomik büyümeyi 0,5 puan daha aşağı çekeceği öngörüsünde bulunurken, 2021 büyüme tahminini 0,3 puan artırarak yüzde 3,3'e yükseltti. Dünya ekonomisi, geçtiğimiz yıl yani 2019'da yüzde 2,9 büyümüştü

Rapor, salgının Asya Pasifik, Avrupa, Kuzey Amerika gibi bölgelerde uzun sürmesi halinde bunun küresel ekonomik görünümde ciddi bozulmaya neden olabileceğini, böyle bir senaryoda ise küresel ekonomik büyümenin yüzde 1,5'e kadar gerilebileceği uyarısında bulundu.

2020'nin ilk çeyreğinde küresel ekonomik büyü-

Tablo 2. Küresel Ekonomik Görünüm Mart 2020 (yıllık, %)

OECD Küresel Ekonomik Görünüm Raporu	2018	2019	2020	2021
Dünya	3.6	2.9	2.4 ↓	3.3 ↑
G20	3.8	3.1	2.7 ↓	3.5 ↑
Avustralya	2.7	1.7	1.8 ↓	2.6 ↑
Kanada	1.9	1.5	1.3 ↓	1.9 ↑
Euro Bölgesi	1.9	1.2	0.8 ↓	1.2 →
Almanya	1.5	0.6	0.3 ↓	0.9 →
Fransa	1.7	1.3	0.9 ↓	1.4 ↑
İtalya	0.7	0.2	0.0 ↓	0.5 →
Japonya	0.8	0.7	0.2 ↓	0.7 →
Kore	2.7	2.0	2.0 ↓	2.3 →
Meksika	2.0	-0.1	0.7 ↓	1.4 ↓
Türkiye	2.8	0.9	2.7 ↓	3.3 ↓
İngiltere	1.4	1.4	0.8 ↓	0.8 ↓
ABD	2.9	2.3	1.9 ↓	2.1 ↑
Arjantin	-2.5	-2.7	-2.0 ↓	0.7 →
Brezilya	1.1	1.1	1.7 →	1.8 →
Çin	6.6	6.1	4.9 ↓	6.4 ↑
Hindistan	6.8	4.9	5.1 ↓	5.6 ↓
Endonezya	5.2	5.0	4.8 ↓	5.1 →
Rusya	2.3	1.0	1.2 ↓	1.3 ↓
Suudi Arabistan	2.2	0.0	1.4 ↓	1.9 ↑
Güney Afrika	0.8	0.3	0.6 ↓	1.0 ↓

Kaynak: OECD Ekonomik Görünüm Ara Raporu, Mart 2020

menin negatif gelmesinin olasılık dahilinde olduğunu belirten OECD, güven ortamı, finansal piyasalar, seyahat sektörü ve imalat tedarik zincirinde yarattığı olumsuz etkiler ve aksamalar nedeniyle G-20 ülkelerinin büyüme tahminini de aşağı yönlü revize etti. G-20 ülkelerinin 2020 yılına ilişkin büyüme tahmini 0,5 puan düşürerek yüzde 2,7'ye indiren kuruluş, 2021 büyüme tahmini ise 0,2 puan artırarak yüzde 3,5'e yükseltti.

Euro Bölgesi 2020 yılı büyüme tahmini, 0,3 puan azaltılarak yüzde 0,8'e çekilirken, 2021 yılı büyüme tahmini yüzde 1,2'de sabit tutuldu.

ABD ekonomisine ilişkin 2020 yılı büyüme tahmi-

ni 0,1 puan azaltılarak yüzde 1,9'a çekilirken 2021 yılı 0,1 puan artırılarak yüzde 2,1'e yükseltildi.

En dikkat çeken revizyon ise Çin için yapıldı. Ülkenin büyüme tahmini 2020 yılı için 0,8 puan azaltılarak yüzde 4,9'a çekilirken, 2021 yılı 0,9 artırılarak yüzde 6,4'e yükseltildi.

Borsa, Yerli Para Düşüşleri

Dünyayı tamamıyla etkisi altına alan ve 4 binden fazla insanın ölümüne yol açan korona virüsünü, Dünya Sağlık Örgütü küresel bir salgın (pandemi) olarak ilan etti. Bu ilan virüsün etkisi bakımından yeni bir gelişmeydi ve ABD borsalarını da vurdu.

Petrol Gerilimi ve fiyatta sert düşüş

Küresel piyasalarda türbülans yaşanırken ve petrol fiyatları tam olarak dünya resesyonunu fiyatlarırken, ortaya bir de petrol kavgası çıktı. Kavgaya, resesyon korkusuyla düşmekte olan fiyatları artırmak amacıyla OPEC'in petrol üretimini kısıma kararı almasına karşılık Rusya'nın buna uymayacağını açıklamasının ardından çıktı.

Bunun üzerine en büyük petrol üreticisi olarak Suudi Arabistan petrol arzını artırarak ve Rusya'nın sattığı petrol ürünlerinde damping yaparak savaşı başlattı.

Rusya ise yaptığı açıklamada düşük petrol fiyatlarına 10 yıl boyunca dayanabilecekleri bir sistem kurduklarını açıkladı.

Türkiye'nin de kullandığı Brent tipi petrol fiyatının varil 31.02 dolara kadar indi. Buna göre yüzde 31,5 değer kaybına uğrayan petrol fiyatı tarihinin en büyük düşüşünü yaşadı.

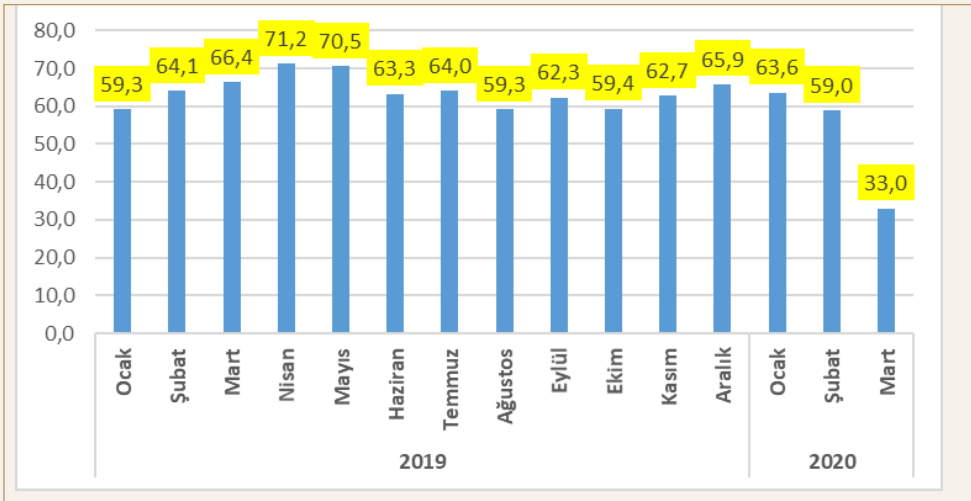
Fiyatların böylesine sert düşüşü, arzın artırlacak olması yanında talebin de düşmesinden kaynaklanıyor. Özellikle korona virüsün ortaya çıktığı Çin'de yaşanan ekonomik durgunluk petrol talebini doğrudan etkiledi. Çin hem dünyanın en büyük ticaret yapan ülkesi, hem de 100'den fazla ülkenin de en büyük ticaret part-

neri. Çin, aynı zamanda yüzde 11 pay ile dünyanın en çok petrol ithal eden ülkesi konumunda bulunuyor.

Petrol, petrol ihracatçısı ülkelerin en büyük geliri ikenithal eden ülkelerin de en büyük gideri. Fiyat düşüşlerinden kaybedecek ülkeler, elbette ihraç edenler, kazanacak olanlar ise petrol ithalatçıları olacak.

Rusya, arzı kısımaya yanaşmayınca, arzı artırıp fiyat kırarak Rusya'yı terbiye edeceğini uman S.Arabistan, sadece Rusya'yı değil, maliyetleri yüksek ABD enerji üreticilerini de zorlamış oldu. S.Arabistan'ın bu bilek bükme hamlesinde ne kadar ısrar edeceği, bunu Rusya ile ABD'nin ne kadar kabulleneceği henüz bilinmiyor.

Türkiye, bu düşüşten kısa vadede yararlanacak ülkeler arasında. Türkiye, toplam enerjiye (kömür vb dahil) yılda 46 milyar dolar; sadece ham petrol ve doğalgaza ise yılda 26 milyar dolar ödüyor. Petrol fiyatlarında her 10 dolarlık düşüş cari dengede 2,6 milyar dolarlık tasarrufu getirirken, 20 dolarlık düşüş ise 5,2 milyar dolarlık tasarruf anlamına geliyor. Bu sürtüşmeden Türkiye gibi ülkeler geçici olarak yararlınsa bile, ekonomileri ihracat ve turizmden, enerji dışı ithalatın pahalılaşmasından dolayı kayıp vereceği için, cari açık sorunları pek azalmayacak.

Grafik 3. Brent Petrol, Varil Fiyatları, USD

Kaynak: Commodity Price Data (Pinksheet), Dünya Bankası

Korona virüsü Asya ve Avrupa'nın ardından Amerika kıtasında da yayılarak dünyanın en önemli sorunu haline geldi. Sorunun temelini toplumsal sağlık endişesi ve dünyanın bir salgın hastalıkla karşı karşıya kalması oluşturuyor.

Sorunun ikinci ayağı ise birinci ayağının bir türevini oluşturuyor. Dünya ekonomisinin durgunluğa gireceğinden hareketle küresel piyasalar büyük endişe yaşıyor.

Piyasalardaki korkunun derecesini ölçen "Korku Endeksi" (Chicago Board Options Exchange 'CBOE' Volatility Index) Mart'ın ikinci haftasının ilk işlem gününde yüzde 46'dan fazla yükselerek 61,62 seviyesini gördü, 12 Mart'ı ise 66 ile kapadı.

S&P'nin (Standard & Poor's) hisse opsiyon fiyatlarının piyasa dalgalanması ile ilişkisinden yola çıkılarak piyasanın beklenen fiyat dalgalanmasını belirleyen Korku Endeksi, Şubat ayı başında 18,84 seviyesinde idi. Endeks, 1993 yılında piyasaya sürüldüğünden bu yana en yüksek seviyesini 2008 yılında 96,40 ile görmüştü.

2009 krizinin üzerinden 11 yıl geçti ama Mart 2020'nin ilk günleri küresel piyasalara üst üste kara seanslar yaşattı. Borsalar bir kaç hafta içinde tepe noktalarına göre yüzde 14-21 arasında değer kaybetti.

Borsalarda küresel krizde bile görülmeyen büyük boyutlu sert satışlar yaşandı. Büyük borsaların günlük düşüşü yüzde 5-7 aralığında gerçekleşti.

ABD'de faizler de tarihsel düşüşler gösterdi. Resesyon korkusu, resesyonda teminat ihtiyacının şiddetlenmesi, Merkez Bankası Fed'in faizleri düşürmeye devam edeceğinin beklentisi ile 10 yıllık tahvil faizi yüzde 0.314'e kadar indi.

Türkiye borsasının dolar bazlı endeksle aynı dönemdeki performansı yüzde 34 olarak gerçekleşti. Performans açısından Türkiye borsası gelişen borsaların ortalamasının üçte biri düzeyinde kaldı. 11 yıl önce bugün 1.26 dolar olan BİST 100 Endeksi 9 Mart'ta 1.69 dolar idi.

Dünya Sağlık Örgütü'nün korona virüsü salgınını pandemi olarak ilan etmesiyle diğer gelişen ülke

Cari Açıkta Revizyon

T2019'da döviz dengesinde yani cari dengede 2018'e göre iyileşme yaşanacağı, açık değil, fazla verileceği bekleniyordu. 2019'un ikinci yarısında ve 2020 başında ise dış ticaret dengesinde ortaya çıkan açık, cari açığın artacağını en büyük işaretiydi.

2019'da cari fazla 1,7 milyar dolar oldu. Ancak Merkez Bankası cari denge ile yeni bir düzenleme yaptı. 2020 yılıyla birlikte ödemeler dengesi istatistikleri adeta sil baştan yeniden oluşturuldu ve bu revizyon ile 2019 cari fazlası 8 milyar dolara çıktı.

2013 yılından bu yana olan dönemi kapsayan revizyon, TÜİK tarafından yayımlanmaya başlanan uluslararası hizmet ticaret istatistikleri verilerine dayanıyor.

Yeni açıklanmaya başlanan uluslararası hizmet

ticareti istatistikleri (UHTİ) ile Türkiye'nin bugüne kadar gerçek anlamda ölçemediği, dolaşısıyla ödemeler dengesi istatistiklerine tam yansıtamadığı hizmet gelirlerinin belirlendiği açıklandı. Bu istatistikle oluşan veriler 2013-2019 dönemi ödemeler dengesi verilerine yansıtıldı ve bu dönem revize edildi.

Hizmetler kaleminden elde edilen gelirin büyümesi, cari açığı aşağı çeken ya da geçen yıl olduğu gibi fazlayı büyüten bir etki yaptı.

Yapılan güncellemeler sonucu; Cari açık, 2013 yılında 8,4 milyar ABD doları, 2014 yılında 6,1 milyar ABD doları, 2015 yılında 5,0 milyar ABD doları, 2016 yılında 4,7 milyar ABD doları, 2017 yılında 6,0 milyar ABD doları ve 2018 yılında 7,5 milyar ABD doları azalış gösterdi, cari fazla ise 2019 yılında 6,3 milyar ABD doları artış kaydetti.

Cari dengedeki açığın küçülmesine ya da fazlanın büyümesine bağlı olarak bilançonun netleştirilmesi için net hata ve noksan da değişti. Hizmetler kaleminin büyümesi ve bunun cari dengeyi olumlu etkilemesiyle net hata ve noksan küçüldü.

TCMB 2013-2019 arası yılda ortalama 6 milyar doları bulan hizmetten döviz girişini, döviz gelirlerine ekleyince cari açık/GSYH oranı da küçüldü ve 2013-2019 yıllık ortalaması yüzde 3,2'ye kadar düştü. 2019 cari fazla 8 milyar doları bulunca cari fazla, milli gelirin yüzde 1,1 olarak kayıtlara geçti.

Tablo 3. Ödemeler Dengesinin Başlıca Kalemleri Nasıl Değişti (Milyar dolar)

	Cari denge			Dış ticaret dengesi			Hizmetler dengesi			Finans hesabı			Net hata noksan		
	Yeni	Eski	Fark	Yeni	Eski	Fark	Yeni	Eski	Fark	Yeni	Eski	Fark	Yeni	Eski	Fark
2013	-55,9	-64,3	-8,4	-81,9	-80,6	1,3	33,4	23,6	9,8	-64,8	-62,7	2,1	-8,8	1,7	-10,5
2014	-38,8	-44,9	-6,1	-66,6	-64,9	1,6	34,4	26,7	7,7	-42,4	-43,2	-0,8	-3,5	1,9	-5,3
2015	-27,3	-32,4	-5,0	-49,0	-48,7	0,3	30,0	24,6	5,4	-21,2	-22,9	-1,7	6,1	9,5	-3,4
2016	-26,8	-31,5	-4,7	-39,9	-39,7	0,2	20,5	15,6	4,9	-21,7	-22,1	-0,4	5,1	9,4	-4,3
2017	-40,6	-46,6	-6,0	-58,6	-58,5	0,1	26,3	20,3	6,1	-46,8	-46,2	0,6	-6,3	0,3	-6,6
2018	-20,7	-28,3	-7,5	-40,8	-43,0	-2,3	31,1	25,8	5,3	-10,9	-7,8	3,1	9,8	20,4	-10,6
2019	8,0	1,7	6,3	-16,6	-18,7	-2,1	36,2	31,5	4,7	1,9	2,9	-1,1	-6,2	1,2	-7,4

Kaynak: Alaattin Aktaş, Dünya, 12 Mart 2020

Daha önce cari işlemler dengesinin ilgili kalemine yazılmadığı için net hata ve noksana atılan döviz, hizmetler dengesine yazılır hale gelince bu işlem cari dengede iyileşme sonucunu doğurdu ve net hata ve noksan da küçüldü. Hatta revizyona gidilen son yedi yılın dördünde net hata noksan negatife döndü.

Hizmetler kalemindeki bu değişiklikten önce de herhangi bir yıl için açıklanan net hata ve noksan, bir süre sonra zaten yeni veriler geldikçe revize edilerek küçültülüyor ve sıfıra yaklaşıyordu.

Tablo 4. Yeni Tanımla Car Açık ve Milli Gelire Oran

	GSYH	Cari Dengesi	Cari D/GSYH
2013	950.355	-55.858	-5,9
2014	934.857	-38.848	-4,2
2015	861.879	-27.314	-3,2
2016	862.746	-26.849	-3,1
2017	852.618	-40.584	-4,8
2018	789.043	-20.745	-2,6
2019	753.693	8.022	1,1

para birimlerinde de değer kaybı görüldü. Dolara karşı en fazla değer kaybeden para birimleri Meksika pesosu, Güney Afrika randı ve Güney Kore wonu oldu.

Türkiye'de Virüsün Etkileri

2020 OECD raporu Türkiye ekonomisi için 2020'de ancak yüzde 2,7 büyüme öngörüyor. Oysa Berat Albayrak'ın başında olduğu Hazine ve Maliye Ba-

kanlığı, Orta Vadeli Program ya da Yeni Ekonomik Program'da (YEP) 2020 için yüzde 5 büyüme hedefi belirlemişti. Yüzde 2,7 büyüme, konulan hedefin neredeyse yarısı demek ve bu, 2019'u yüzde 13,7 işsizlik oranı, 4,4 milyon işsiz ile kapamış Türkiye ekonomisi için oldukça düşük bir performans anlamına geliyor.

2019 yılını zaten yüzde 0,9 gibi çok düşük bir büyüme ile kapamış Türkiye ekonomisinin yeniden

Tablo 5. 2020 ilk 10 haftada Yabancı Çıktıları, Milyon \$

	Hisse Sen.	Devlet Kağıt.	Toplam
03-01-2020	-12,3	-25,7	-38,0
10-01-2020	-107,8	-177,7	-285,5
17-01-2020	200,1	-325,3	-125,2
24-01-2020	-118,5	-49,5	-168,0
31-01-2020	-313,3	51,1	-262,2
07-02-2020	-82,8	-548,7	-631,5
14-02-2020	-259,1	-566,2	-825,3
21-02-2020	-95,4	-492,7	-588,1
28-02-2020	-250,0	-194,1	-444,1
06-03-2020	-270,0	-380,2	-650,2
10 hafta Toplamı	-1.309,1	-2.709,0	-4.018,1

toparlanmayı umarken böyle düşük bir büyüme ile yetinmek zorunda kalması, politik olarak da iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) yıpranması demek. Ancak, korona virüsün tüm dünyada küçülme, daralma, ekonomik kayıp vaat ettiği bir yılda bunun istisnası Türkiye olamayacak.

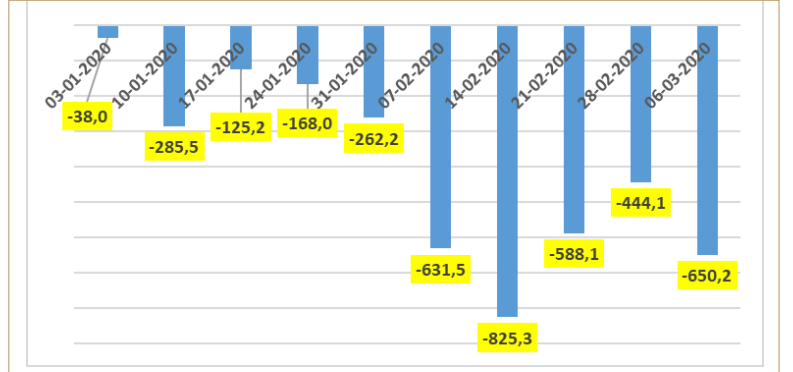
Risklerin yükselmesi ve küresel türbülansın artmasıyla borsadaki yabancı yatırımcıların üst üste çıkışlarına şahit olundu, devamında da döviz kuru yukarıyı zorladı.

Ocak başından itibaren hisse senedi ve devlet kağıtlarından çıkmaya başlayan yabancılar, özellikle Şubat'ın ikinci yarısı ve Mart ayı ilk haftasında hızla çıktılar ve 2020'nin ilk 10 haftasında yabancı çıkışları 4 milyar doları geçti.

Yabancı çıkışlarının da etkisiyle, döviz paniğinin arttığı koşullarda yukarı yönlü seyretti ve 13 Mart'ta 6. 35

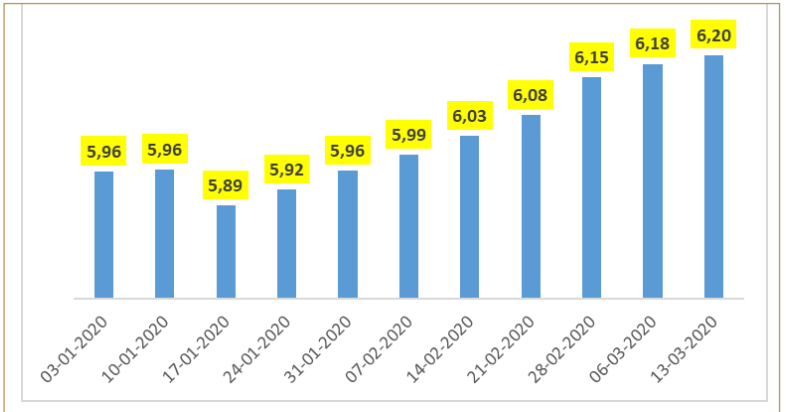
TL'ye kadar yükseldi. Döviz baskılama konusunda Merkez Bankası'nın bir süredir uyguladığı kamu bankaları üstünden rezerv dövizini piyasaya verme yolunun terk edildiğini öne sürmek kolay değil. Bu arada tasarrufların döviz yöneltmesi eğilimi de azalmadı, arttı. 6 Mart itibariyle, tasarruf sahiplerinin (yurtiçi yerleşiklerin) döviz mevduatı 202 milyar dolara yaklaştı. Bu, önceki haftaya göre 2 milyar dolar artış demektir. Artış, 2020 başından bu yana 8 milyar doları buldu; Mart 2019'a göre dövizdeki tasarruflar 30 milyar dolara yakın arttı.

Toplum, tüm dünyada gözlemlendiği gibi, daha az tüketmeye, daha çok evde vakit geçirmeye, sosyal mekanlarda, kalabalıklarda bulunmamaya dikkat ediyor. Bu da son tahlilde tüketimin azal-

Grafik 4. Yabancıların 2020 İlk 10 Hafta Borsadan Çıkışları (Milyon \$)

Kaynak: TCMB veri tabanı

Grafik 5. Dolar/TL 2020, Haftalık Ortamalar

Kaynak: TCMB veri tabanı

ması demek. ABD'de Fed'in faizleri indirmesinin korona virüsün yol açtığı tahribata pek etkisi olmayacağı konuşulurken aynı zamanda bu önlemin Türkiye'de Merkez Bankası'nın da pek işini kolaylaştırmayacağı söylenebilir. Yıllık enflasyonun yüzde 12-13 bandında kemikleşme eğilimi gösterdiği ve cari açığın yeniden başını kaldırdığı koşullarda, yeni bir faiz indirimi gibi önlemlerin işe yarayacağını söylemek kolay değil.

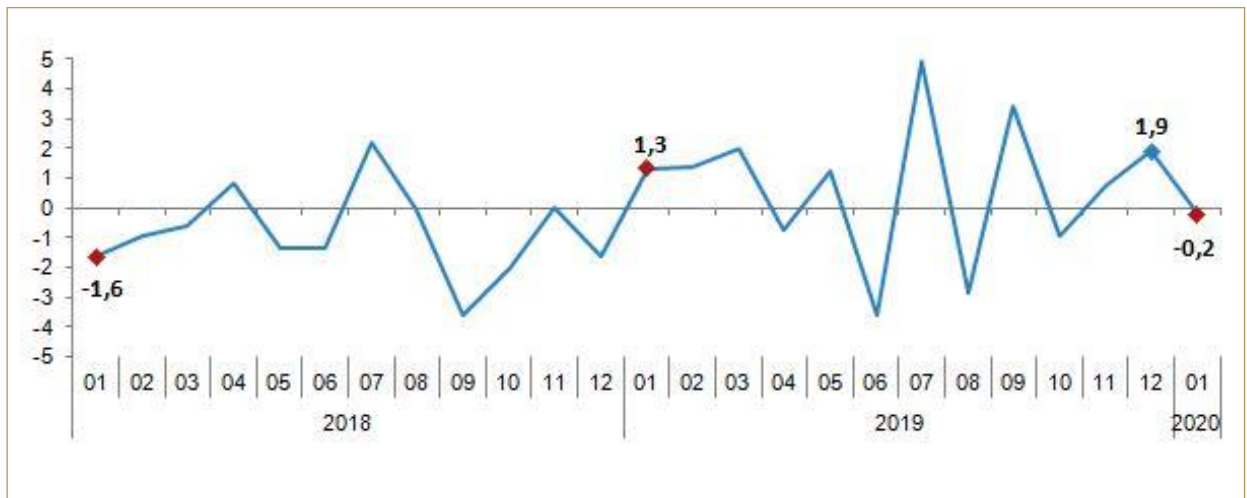
Korona virüsün insan sağlığı ve insan yaşamı dışındaki ilk ekonomik sonuçları ise havayollarına, taşımacılığa ve turizm sektörüne oluyor.

Turizm Bakanı Nuri Ersoy, Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın basın toplantısına katılarak turizm sezonunun açılışının Nisan sonuna ertelendiğini şu sözlerle duyurdu: "15 Nisan turizm açısından hassas bir tarih. Bu sebeple mümkünse yurtdışından Türkiye'ye olan turizm talebinin Nisan sonuna ertelenmesi bizim açımızdan daha mantıklı geliyor. Bu bağlamda geçen sene kıyaslandığında turizm hareketlerini cezbettirmek yerine daha az turist gelmesini sağlamak çok daha sağlıklı bir çözüm olacağına karar verdik."

Bu yıl için 58 milyon turist ve 40 milyar dolarlık gelir bekleniyordu. Bu hedefin çok altında bir performans kaçınılmaz görünüyor.

Mart itibarıyla sanayi üretiminin dış ve iç talebin düşüşüne bağlı olarak gerilemesi bekleniyor. Sanayi üretimi Ocak 2020'de, Aralık 2019'a göre küçük de olsa (yüzde-0,2) geriledi. Şubat'ta durum değişmemiş olabilir ama korona virüsün etkili olduğu Mart ayında sert düşüşler göreceğimiz kesin. Hem bizzat üretim yerlerindeki aksamalar, hem de iç-dış talep azalışı sanayiye küçültecek.

Sanayi üretiminde Mart ayı için beklenen düşüş, ithalatı azaltacağından cari açığı da belli ölçülerde daraltır. Ama bu azalma, büyümenin düşmesinden olacak. Sanayi üretiminin 2019'un son çeyreğinde belini doğrultması, hem fiyat kırarak ihracata yüklenme ile hem de içeride faizlerin indirilmesi sonucu iç talebin görece canlanmasıyla ilgiliydi. 2019 ortalarından itibaren, Merkez Bankası yönetimine de müdahale edilerek gerçekleştirilen politika faizlerinde gerçekleştirilen zoraki indirimler, beraberinde özellikle yine kamu bankalarına yapılan telkinlerle tüketici faizlerinin dü-

Grafik 6. Sanayi Üretim Endeksi Aylık Değişim Oranları (%) Ocak 2020

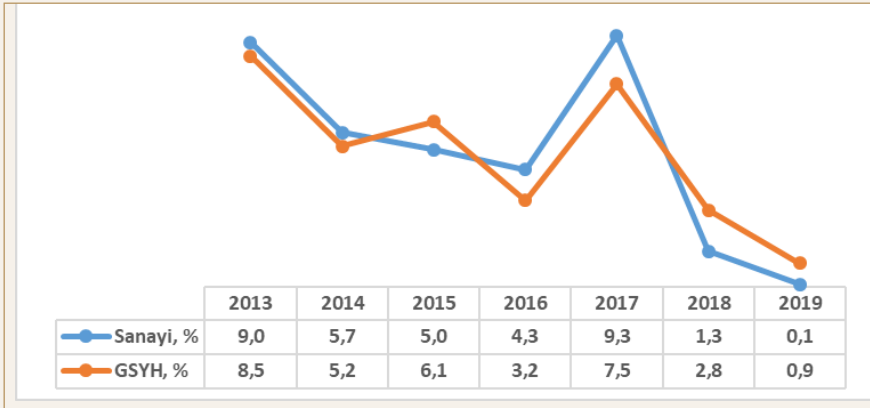
Kaynak: TÜİK

Sanayide “Sıfır” Büyüme

2019 yılının gayri safi yurt içi hasılası, özellikle yılın ikinci yansında faiz indirimleri ve dövizin baskılanmasıyla pozitifte geçti ve 3 çeyreklik küçülmenin ardından yılın tamamı yüzde 0,9 büyüme ile tamamlandı. Ekonominin tamamında görülen bu yüzde 1'in altındaki büyüme, sanayi özelinde belki negatif değil ama sıfır büyüme-yeye yakın gerçekleşti. Başka bir deyişle, sanayi katma değeri 2019'da küçülme de büyümedi de. Oysa sanayi büyümesi 2017'de yüzde 9,3 ile, yüzde 7,5'lük GSYH büyümesinin 2 puana yakın üstünde gerçekleşmiş, 2018'de de ancak yüzde 1,3 büyüyebilmişti. Buradan sanayinin iki yıldır hızlı bir iniş içinde olduğunu söyleyebiliriz.

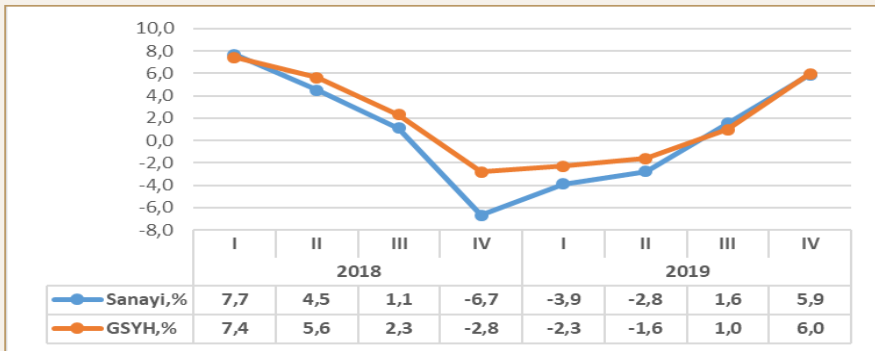
2019'un tamamında sanayide sıfıra yakın bir büyüme, ya da sanayide büyüyememe sorunu saptanırken, özellikle ilk 2 çeyrekte sanayinin küçüldüğü, toparlanmanın ise ancak son çeyrekte olduğu gözleniyor.

2018'in son çeyreğinde yüzde 7'ye yakın küçülen sanayi, ekonominin genelini aşağı çekmişti. 2019'un ilk çeyreğinde de sanayi yüzde 4'e yakın küçülme ile genelin üstünde bir daralma gösterdi. Sanayi ikinci çeyrekte yine ekonominin genelinde daraldı ve yüzde 2,8 küçüldü. Sanayi, 2019 üçüncü çeyrekte, Merkez Bankası'nın faiz indirimlerinin ekonomiye verdiği can suyu ile yüzde 1,6 büyüdü ama esas canlanmayı 2019 son çeyreğinde yüzde 6'ya

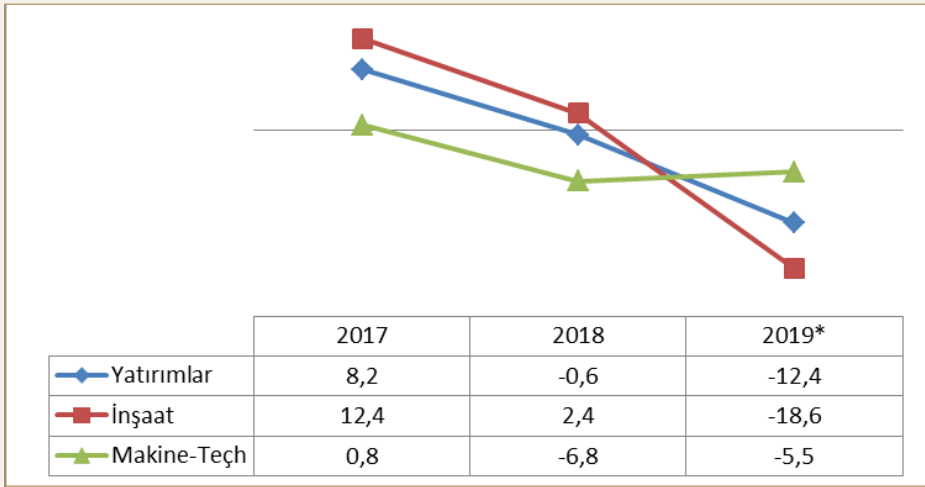

Grafik 7. GSYH ve Sanayi Büyümesinde İniş: 2013-2019, Yıllık (%)

Kaynak: TÜİK veri tabanı

Grafik 8. GSYH ve Sanayide Değişim %, 2018-2019, Çeyrek Yıllar

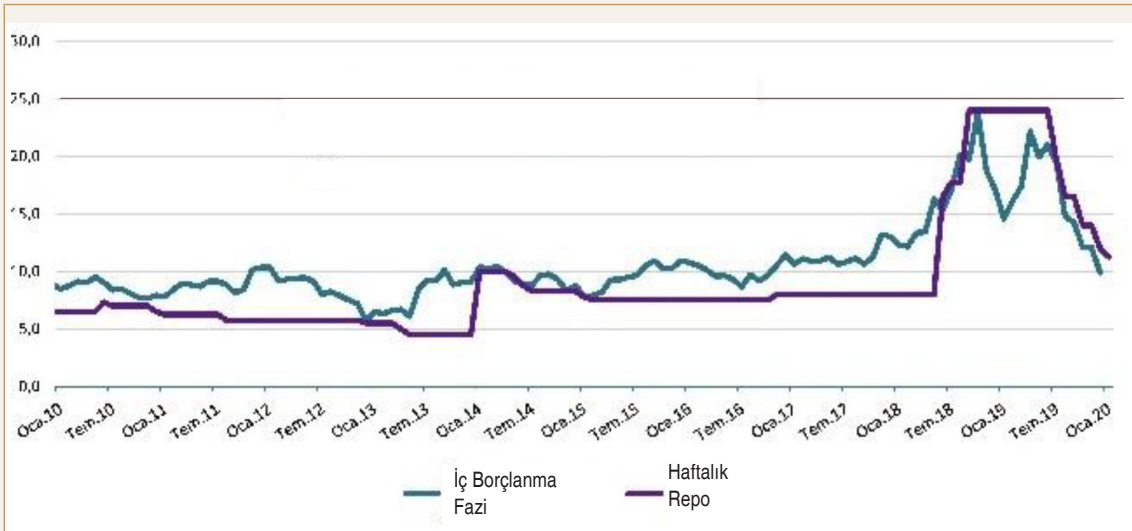
Grafik 9. Yatırımlar (İnşaat ve Makine-Teçhizat) 2017-2019 (%)

yaklaşan büyüme ile gerçekleştirdi. Düşürülen faizlerin ve kısmen ihracatın canlandığı sanayideki bu toparlanmaya rağmen yıl, sıfır büyüme ile kapandı.

Sanayinin 2019'u sıfır büyüme ile kapamasında son 2 yılda yaşanan yatırım gerilemesi, önemli etken oldu. Yatırımlar, parasal genişleme yaşanan 2017'de yüzde 8'in üstünde büyümüş, buna yüzde 12,4 inşaat yatırımları büyümesi

yol açmıştı, Sanayi yatırımlarını yansıtan makine-teçhizat yatırımları ise yüzde 1'in altında kalmıştı. İzleyen iki yılda inşaat hız kesti, hatta 2019'da sert bir düşüş gösterdi, yatırımlar yüzde 19'a yakın geriledi. İnşaatteki bu sert düşüş, toplam yatırımların yüzde 12,4 gerilemesine yol açtı.

Sanayi yatırımlarını yansıtan makine teçhizat yatırımları 2018'de önce yüzde 7'ye yakın da-

Grafik 10. Merkez Bankası Politika Faizi ve Tahvil Faiz Oranları 2010-2020 (%)

Kaynak: TCMB

raldı, 2019'da da yüzde 5,5 geriledi. 2019'un son çeyreğinde, sanayinin görece toparlandığı zaman aralığında sanayi yatırımlarında da bir kıpırdanma görüldü. Faiz indirimleri de bu yatırım iştahında etkili oldu.

Ancak, 2020'nin korona virüsü etkisi altında kalması ihtimali, bu görece toparlanmanın süreceği konusunda pek umut vermiyor.

Politika faizindeki indirimleri, öncelikle Ziraat, Halkbank gibi kamu mevduat bankaları, kullandıkları kredilere uyguladılar. En çok rağbet gören tüketici kredilerinin Haziran ortasında yüzde 29 olan faiz oranı, Eylül 2019'da yüzde 20'ye, Ocak 2020'de ise yüzde 15'e kadar indirildi. Bu indirimlerle beraber tüketici kredi türlerinden ihtiyaç kredisinde bir tırmanma gözlemlendi. İhtiyaç kredilerinin kümülatifi Haziran 2019'da 215 milyar TL dolayında iken Eylül 2019'da 230 milyar TL'ye, Ocak 2020'de ise 268 milyar TL'ye kadar çıktı.

İhtiyaç kredisine bu talebin bir kısmı, borcun borçla kapatılması amaçlı yansır iken bir kısmı da tüketim için kullanıldı ve bu, sanayi üretimine, stoklanmış sanayi ürünlerine belli bir talep yarattı. Ancak, beraberinde, tüketici fiyatlarında bir artışı ve ithalatta tırmanışı getirince, Merkez Bankası, zorunlu karşılık aracını kullanarak kredileri kısıtlama yoluna gitti. Korona

virüsün kısıtlayıcı etkisi ise artık bu tür önlemleri de gereksiz bırakacak şekilde hem krediye talebi hem de tüketime talebi bir süreliğine de olsa azaltacak.

Virüsün turizm gelirlerini olduğu kadar hizmet gelirlerini de azaltıcı rol oynayacağı açık. Turizmden sonra ikinci büyük hizmet geliri kalemi taşımacılık sektörüdür. Bugün bazı komşularla sınırlar kapalıyken, bekleyen tır ve kamyon sayıları 4-5 binlerle ifade edilmektedir. .

Türkiye'nin dış ticaretine ve küresel ticarete doğrudan bağlı yolcu ve yük taşımacılığı gelirlerindeki azalma da hem döviz gelirlerini hem de büyümeyi olumsuz etkileyecektir.

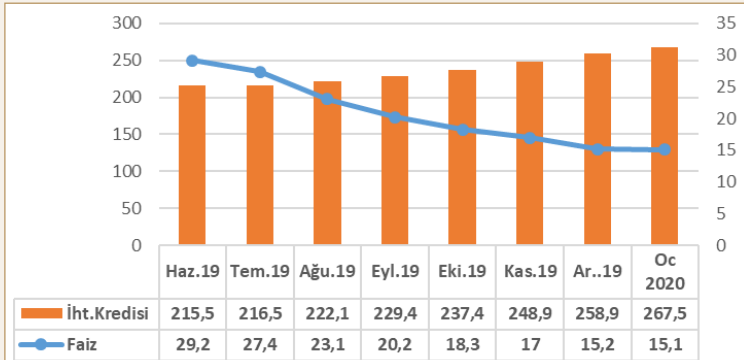
Çin'den sonra korona virüsten canı en çok yanan İtalya, Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ikinci, en çok ithalat yaptığı altıncı ülke durumunda. Ancak virüs vurgunu yediğinden ve ülke şimdi tümüyle karantina altında olduğundan dolayı ihracat ve ithalat kabiliyetini kaybediyor.

Kuzeydeki komşu Ukrayna da ülke çapında karantina uygulayan ülkelere katıldı. Diğer komşu İran ile sınır zaten önceden kapatıldı. Irak'la da kapalı. Suriye ile malum.

Bu şartlarda kayıp, sadece turizmle kalmaz, İhracatta da azalma olacak. Nitekim açıklanan Şubat ayı İSO İhracat İklimi Endeksi 50,4 ile tam olarak sınır değer olan 50'ye inmiş durum-

da. 50'nin altı daralmaya işaret edecek. Ocak ayında düzey 51,1 idi. Mart ayında en azından 10 günlük gerçekleştirmeler çerçevesinde ortaya daha kötü bir tablo çıkacağı açık.

Özetle, ihracat, taşımacılık, turizm, havacılık gibi bazı sektörler için olan baskın etkisiyle virüs, üretimi de, tüketimi de olumsuz etkileyecek. Dolayısıyla büyümeyi de azaltıcı etki yapacak.

Grafik 11. Faiz İndirimi ve İhtiyaç Kredisi Kullanımı (% Milyar TL)

Kaynak: BDDK veri tabanı

İstihdam azaldı, işsizlik arttı

2019'da işgücüne katılım oranı düşmesine rağmen, işsizlik artmaya ve istihdam daralmaya devam etti. Dar tanımlı işsiz sayısı 2018'e göre 92 bin kişi artarak 4 milyon 384 bine yükselirken, geniş tanımlı işsizlik 7,5 milyonu buldu.

15 yaşın üstündeki nüfustaki artışa karşılık bu potansiyel işgücüne dönmüyor, işgücü azalıyor, buna rağmen artmayan işgücünden iş bulabilen çok olmuyor, işsizlik artıyor, işsizler ümitsizleşmeye devam ediyor.

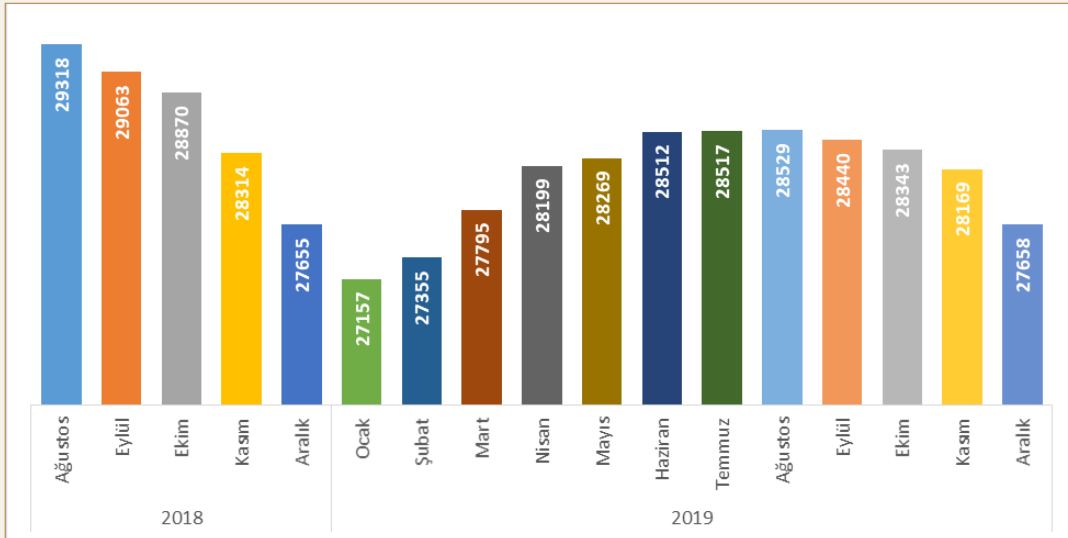
Ümitsiz işsizlerin sayısında tırmanış dikkat çekici. Aralık 2018'de 598 bin olan ümidi olmayan işsizlerin sayısı Aralık 2019'da 898 bine yükseldi. Son 1 yılda ümitsiz işsizlerin oranı yüzde 40 arttı. Böylece iş bulmaya ilişkin ümidi olmayanların sayısı 2014'ten bu yana en yüksek seviyesini görmüş oldu.

İstihdamda daralma eğilimi devam ediyor. Türkiye ekonomisi son bir yılda yalnızca 3 bin kişilik yeni istihdam yaratabildi. Aralık 2019'da istihdam edilenlerin sayısı 27 milyon 658 bin kişi olarak açıklandı.

Aralık 2018'de 4 milyon 165 bin olan mevsim etkisinden arındırılmış dar tanımlı işsiz sayısı, Aralık 2019'da 102 bin artarak 4 milyon 267 bin oldu. Mevsim etkisinden arındırılmış işsizlik oranı bir önceki yılın aynı ayına göre 0,2 puan artarak yüzde 13,1'e yükseldi. Aralık 2018'de 27 milyon 655 bin olan mevsim etkisinden arındırılmamış istihdam Aralık 2019'da 27 milyon 658 bine geriledi. Krizin etkilerinin yeni gözleendiği 2018 yılı sonuna göre 3 bin artmış görünen istihdam artışında azalma eğilimi devam ediyor.

SGK'nın yayımladığı sigortalı istatistiklerinde de azalma göze çarpıyor. 2017'de 16 milyon 369 bin olan sigortalı işçi sayısı 2019 Aralık'ta 16 milyon 10 bine geriledi. Buna karşılık 2017'de 7,4 milyon olan pasif sigortalı sayısı 2019 Aralık'ta 8 milyon 25 bine yükseldi. Böylece 2017'de 2,33 olan aktif/pasif oranı 2019 Aralık'ta 2,11'e geriledi.

DİSK-AR tarafından hesaplanan geniş tanımlı işsiz sayısı Aralık 2019'da 7,5 milyona ulaştı. Geniş tanımlı işsizlik oranı yüzde 21,8 olarak hesaplandı. Aralık 2018'e göre geniş tanımlı işsiz sayısı 374 bin kişi arttı.

Grafik 12. İstihdam Edilenler (Ağustos 2018-Aralık 2019) (Bin)

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması Aralık 2019, DİSK-AR tarafından hazırlanmıştır.

Aralık 2019'da mevsim etkilerinden arındırılmamış tarım dışı işsizlik yüzde 15,8 olarak hesaplandı. Tarım dışı işsizlik kadınlar arasında yüksek seyretmeye devam ediyor. Aralık 2019'da kentsel genç kadın işsizliği yüzde 34,8 olarak açıklandı.

Genç işsizliği ve kentsel kadın işsizliği son 1 yılda en yüksek işsizlik türü olarak görülmeye devam ediyor. Aralık 2019'da da en fazla artış kentsel genç kadın işsizliğinde görüldü.

Mevsim etkisinden arındırılmamış genç işsizliği 0,5 puan artarak yüzde 24,5'ten yüzde 25'e, mevsim etkisinden arındırılmamış kadın işsizliği 1,4 puan artarak 15,4'ten yüzde 16,8'e yükseldi.

Krizde kentsel genç kadın işsizliği yüzde 36'lara ulaştı, kadın işsizliği kategorisinde en yüksek işsizlik seviyesini gördü. Aralık 2019'da da kentsel genç kadın işsizliği yine en yüksek işsizlik türü oldu.

Ne eğitimde ne istihdam olanların (NEET) oranında da artış var. NEET oranı 0,5 puan artarak Aralık 2019'da yüzde 25,4'e ulaştı

2011-2015 döneminde özel sektörün yarattığı istihdam ile kamunun yaratmış olduğu istihdam paralel şekilde hareket ederken, 2017 yılı 3. çeyreğinden itibaren istihdamdaki artış kamu kaynaklı oldu. Öyle ki 2019 yılının ilk çeyreğinde rakamlar, tarım dışı sektörlerde kaydedilen 547 bin kişilik istihdam kaybının 803 bininin kamu tarafından telafi edildiğini ortaya koydu. 2019'un son çeyreği itibariyle tarım dışı sektörler 97 bin kişilik bir istihdam azalışı yaşarken, yarattığı 292 bin kişilik istihdam ile kamu bunu telafi etmiş bulunuyor.

Son aylarda istihdamda toparlanma olarak ifade edilen durum işgücüne katılan nüfusun düşük gösterilmesi kadar kamunun da devreye girip istihdam yaratarak duruma müdahale ettiğini ortaya koyuyor.

şürülmesini getirdi. Faizler indirildikçe kullanım eğilimi de arttı.

Sonuç

Kapitalist küreselleşme kısa sürede dünyaya hakim oldu ve 1980lerin başlarında 10 trilyon dolar dolayındaki dünya hasılası 2020'ye girerken 90 trilyon dolara kadar çıktı. Mal, sermaye dolaşımını dünyanın tüm coğrafyalarına yayan küreselleşme süreci, virüslerini, hastalıklarını da küreselleştirdi.

Çin'in eyaleti Wuhan'da baş gösteren virüs, Kuzey İtalya'dan tekstil fabrikaları alarak yatırım yapan Wuhanlı işadamları ve getirdikleri Çinli işçilerin taşıdığı korona virüsünün İtalya'ya, oradan da tüm Avrupa'da yayılmasına yol açtı. Dünya, artık bir küresel köy ve bütün bunlar tek bir ülkede yaşanır gibi yaşanıyor. Bunu bir gerçeklik olarak kabullenmek gerekiyor. Ama yine de insanın ve

insan sağlığının her şeyin önünde tutulması gerektiğini savunarak, bu tür salgına dönüşebilen hastalıklara karşı, devletlerin, uluslararası kuruluşların elbirliği ile hastalığı defetmelerini, kaynakların daha çok sağlık araştırmaları, aşı icatları için kullanılmasını talep etmek gerekiyor.

Bu tür hastalıklara karşı, özellikle alt ve orta sınıfların bedelsiz tedavisi sağlanmalı, yanı sıra iş ve gelir güvenceleri teminat altına alınmalıdır. Yaşananlara rağmen, kâr ve sermaye birikimini aksatmamak için baş vurulacak politikalar teşhir edilmelidir. Benzer virüslerin, benzer hastalıkların, hastalıkları üreten bataklıkların doğru tespiti ve bunları en aza indirecek insan odaklı bir üretim sürecinin, ortamın gerçekleştirilmesini istemek, halkın bunun için örgütlenmesini sağlamak, başa gelen bu musibetlerden çıkarılacak önemli dersler olmalıdır.

"Sanayinin Sorunları ve Analizleri" raporlarının tüm sayılarına aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz.

<http://www.mmo.org.tr>

TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni

Mart 2020
Sayı 261 Ekidir

MMO Adına Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER

Sayfa Tasarımı
Münevver POLAT

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
<http://www.mmo.org.tr>
e-posta: mmo@mmo.org.tr
basin@mmo.org.tr